

گسترش فضاهای آیینی در مجتمع‌های مسکونی با رویکرد افزایش توانمندی اجتماعی بانوان**

لیلا کاظمی اسفنجانی^۱ ID، حمید رضا عظمتی^۲ ID، محمد باقری^۳ ID، بهرام صالح صدق پور^۴ ID، مهناز محمودی زرنندی^۵ ID

^۱ دانشجوی دکتری، گروه معماری، دانشکده فنی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. leilakazemy_۱۹۷۹@yahoo.com

^۲ استاد، گروه معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. azemati@sru.ac.ir

^۳ (نویسنده مسئول) استادیار، گروه معماری، دانشکده مهندسی، دانشگاه زنجان، ایران. mbagheri@znu.ac.ir

^۴ دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. sedghpour@sru.ac.ir

^۵ دانشیار، گروه معماری، دانشکده فنی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. m_mahmoodi@iau-tnb.ac.ir

چکیده

در این پژوهش ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوای متون، سوابق موضوع جنسیت و توسعه پایدار بررسی و با تأکید بر محیط‌های مسکونی بانوان، راهبردهای متنوع مشارکت و حضور فعال زنان و توانمندسازی آنان شناسایی شد. سپس مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی در مجتمع‌های مسکونی با تأکید بر توانمندسازی اجتماعی بانوان با مراجعه به متخصصین اولویت‌بندی شد. در بررسی میدانی، جامعه متخصصین معماری و شهرسازی در حوزه مسکن و منظر، به روش نمونه‌گیری شبکه‌ای گلوله برفی و حجم نمونه از طریق اشیاع نظری در عوامل استخراج شده مشارکت کردند. پس از مصاحبه باز پاسخ متخصصین از تکنیک کدگذاری باز و محوری استفاده شد و به روش پیمایش اکتشافی دلفی (توسط ۲۰ نفر از اعضای هیئت‌علمی معماری و شهرسازی دانشگاه‌ها) نتایج به‌دست‌آمده، از طریق جدول هدف محتوی به پرسش‌نامه تبدیل شد و طی ۲ مرحله، پرسش‌نامه‌ها تکمیل شد. با تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده براساس تحلیل عامل Q، نتایج استخراج شدند. نتایج بیانگر آن است که از میان همه ابعاد مورد بررسی، چهار بعد: زیبایی‌شناختی - بصری، کالبدی - عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی و روان‌شناختی محیط، در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی مبتنی بر توانمندسازی اجتماعی بانوان تأثیرگذار شناسایی شدند. طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی با توجه به اولویت‌های فوق و مبتنی بر نگرش‌ها، ادراکات و نیازهای بانوان و رفع موانع حضور و مشارکت اجتماعی آنان براساس شاخص‌های: حضورپذیری فضا، اجتماع‌پذیری منعطف، قلمرو امن، سرمایه اجتماعی همسایگی امکان‌پذیر است.

اهداف پژوهش:

۱. شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های زیباشناختی - بصری و کالبدی - عملکردی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان.
۲. شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و ادراکی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان.

سوالات پژوهش:

۱. مهم‌ترین مؤلفه‌های زیباشناختی - بصری و کالبدی - عملکردی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان کدام‌اند؟
۲. مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و ادراکی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان کدام‌اند؟

** مقاله برگرفته از رساله دکتری لیلا کاظمی اسفنجانی تحت عنوان "ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی مبتنی بر توانمندسازی اجتماعی بانوان" و به راهنمایی دکتر حمیدرضا عظمتی و دکتر محمد باقری است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۰

دوره ۲۰

صفحه ۵۷۷ الی ۶۰۱

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۱۶

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۱۰/۲۶

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

کلمات کلیدی

کیفیت محیط، عرصه‌های جمعی، مجتمع‌های مسکونی، توانمندسازی اجتماعی، بانوان.

ارجاع به این مقاله

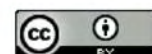
کاظمی اسفنجانی، لیلا، عظمتی، حمیدرضا، باقری، محمد، صالح صدق پور، بهرام، محمودی زرنندی، مهناز. (۱۴۰۲). گسترش فضاهای آیینی در مجتمع‌های مسکونی با رویکرد افزایش توانمندی اجتماعی بانوان. مطالعات هنر اسلامی، ۲۰(۵)، ۵۷۷-۶۰۱.

[dori.net/dor/20.1001.1.1735708.1402.20.50.33.4](https://doi.org/10.22034/IAS.1735708.1402.20.50.33.4)

dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.38.032.2125

مقدمه

الگوی فعالیت بانوان ایرانی بیشتر از فردگرایی، گرایش به جمعی بودن دارد و از این رو طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی باتوجه به نیازها و نگرش‌های بانوان به‌عنوان نیمی از جمعیت کشور، عاملی مهم و تأثیرگذار در توسعه پایدار اجتماعی است. گستره فضا و عرصه‌های زندگی مسکونی، شامل فضای زندگی خانوادگی و خصوصی خانه‌ها و فضاهای جمعی برای روابط اجتماعی در مقیاس همسایگی، محله و شهری است. هرچه خانه‌ها کوچک‌تر، محدودتر و فشرده‌تر شوند، نیاز به عرصه‌های باز و فضاهای جمعی و همگانی بیشتر می‌شود و قابلیت استفاده فضاهای جمعی برای شهروندان و تلقی عرصه‌های همگانی به‌عنوان سرمایه‌های عمومی شهر به موازات سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های شهری، به مطلوبیت شهر منجر می‌شود. فضاهای جمعی از مهم‌ترین عناصر ساخت فضاهای مسکونی هستند، مکان‌هایی که بیشترین کنش و ارتباطات ساکنان در آن روی می‌دهد و بستر اصلی فعالیت کارکردی و مراسم ساکنان را ایجاد می‌کند (عندلیب، ۱۳۸۹: ۱۸). خلق فضاهای مناسب جمعی زمینه بهبود تعاملات اجتماعی، افزایش مشارکت اقشار جامعه و افزایش همبستگی اجتماعی را فراهم می‌کنند و انسان را در عصری که بر مبنای اشتغال و سکونت فردمحور شکل گرفته به سمت زندگی جمعی و اجتماع سوق داده و پیوند انسان و محیط را عمق می‌بخشند. بانوان امروزه به دلیل وظایفی که در خانواده به عهده دارند. از جمله اشتغال در بیرون خانه، همراهی بچه‌ها به مدرسه، همراهی کودکان به مراکز تفریحی و درمانی، خرید و نظایر آن بخش عمده‌ای از وقت خود را در فضاهای بیرون خانه سپری می‌کنند که اولین فضا و محیط بیرونی، فضاهای باز و عرصه‌های جمعی مجتمع مسکونی است و بانوان مدت زمان بیشتری را به دلیل نزدیکی و در دسترس بودن این فضاها در بیرون منزل سپری می‌کنند.

این فضاها معمولاً مطلوبیت لازم برای حضور بانوان را ندارند. باتوجه به اینکه بخش زیادی از فعالیت بانوان در این فضاها به فعالیت‌های ضروری روزانه اختصاص می‌یابد، اگر این فضاها کیفیت مطلوب داشته باشند فعالیت انتخابی به‌تناوب افزایش یافته و شمار فعالیت اجتماعی نیز به‌طور قابل ملاحظه افزایش می‌یابد. فعالیت‌های اجتماعی کنش‌هایی هستند که در حضور جمع شکل گرفته و بیش از هر چیز به حضور دیگران در فضا وابسته است. بازی کودکان، دیدارهای کوتاه همسایگان و کسبه محل، انواع فعالیت‌های محلی و برخوردهای انفعالی نظیر دیدن دیگران و شنیدن حرف‌های آنان از کنش‌هایی هستند که دستاورد کیفیت محیط و حضور مردم در فضاهای مسکونی است. مطالعات صاحب‌نظران اجتماعی نشان داده است که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت فعال بانوان در عرصه‌های خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امکان‌پذیر نیست و از دهه ۱۹۸۰ به‌جای اصطلاح زن در توسعه، اصطلاح جنسیت و توسعه به‌کار گرفته شده و از جمله در کشورهای جهان سوم راهبردهای زیادی برای مشارکت و حضور فعال زنان در جامعه مطرح شده است که از مهم‌ترین راهبردها، توانمندسازی زنان است (کتابی و همکاران، ۱۳۸۲).

لازمه فعالیت، کنش اجتماعی و گفت‌وگو برای بانوان، تأمین فرصت حضور در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است. علاوه بر مشکلات و موانع فرهنگی و اجتماعی برای حضور بانوان در جامعه، فضاهای شهری و عرصه‌های

جمعی مجتمع‌های مسکونی کیفیت حضورپذیری مناسبی برای حضور فعال بانوان را ندارند و این حضور کم به مرور زمان از توانمندی و قابلیت محیطی آنان کاسته و آنان را به سمت خانه سوق می‌دهد. فضاهایی که کیفیت حضورپذیری مطلوبی برای بانوان داشته باشد زنان با حضور در آن به تعاملات اجتماعی و شناخت هرچه بیشتر یکدیگر پرداخته و به توانایی بالقوه خود و دیگران پی می‌برند و مقدمه شکل‌گیری خودباوری و تشکیل سازمان‌ها و گروه‌های کوچک و جمع‌شدن قدرت و توانمندی زنان خواهد شد و زنان را برای کنترل هرچه بیشتر منابع و محیط خویش توانمند خواهد کرد (پرتوی به نقل از لطفی، ۱۳۹۴، ۱۴-۱۵) و هرچقدر فضای عرصه‌های جمعی فرصت‌های حضور و مشارکت بانوان را فراهم کنند منجر به شکل‌گیری بستر مناسبی برای جمع‌گرایی، مالکیت و کنترل، افزایش تعاملات اجتماعی افزایش ظرفیت (اجتماعی، فرهنگی اقتصادی، انسانی) بانوان (نمودار ۱- اصول توانمندسازی بانوان) خواهد شد. باتوجه به مقدمات ذکر شده، هدف اصلی پژوهش، اولویت‌بندی آن دسته از مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقای مطلوبیت عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی است که می‌توانند توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر کرده و ارتقا دهند. برای رسیدن به این هدف، پژوهش با دو سؤال اصلی در جامعه مورد مطالعه شروع شد: ۱- مؤلفه‌های کالبدی و محیطی مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی از منظر بانوان کدام‌اند؟ ۲- ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی چگونه در افزایش توانمندی اجتماعی بانوان مؤثر است؟ براساس فرضیه تحقیق، با ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی می‌توان به افزایش حضور بانوان، ارتقای سطح تعاملات و کنش‌های اجتماعی آنان کمک کرد. باتوجه به اینکه اهمیت و ضرورت طراحی مطلوب این فضاها در فرایند توانمندسازی بانوان غیرقابل انکار است، لذا طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی باتوجه به نگرش‌ها، نیازها و ادراکات بانوان و رفع موانع حضور و افزایش همبستگی و مشارکت اجتماعی آنان از پیش‌شرط‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان محسوب می‌شوند و برآورده شدن این هدف هم‌راستا با اهداف پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی بوده و تقویت‌کننده هم‌دیگر هستند.

فضای جمعی فرصتی جهت رهاشدن از تنش‌های زندگی روزمره، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمایی افراد و گروه‌های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابراز آن‌ها در فضا است. حیات جمعی در فضاهای عمومی در گرو ترویج تعاملات اجتماعی، جذب افراد و گروه‌های مختلف (whayt, 2009)، امنیت اجتماعی و ترغیب به افزایش تحمل گروه‌های مختلف در فضا، جامعه‌پذیری بیشتر و ایجاد فضایی پویا و سرزنده است. استفاده و تخصیص فضاهای جمعی تجربه‌ای متنوع برای افراد محسوب می‌شود، زیرا متغیرهایی نظیر سن، جنس و گروه‌های اجتماعی بر چگونگی درک فضاها اثر می‌گذارد. فضا در مفهوم مادی به‌تنهایی هیچ ویژگی خاصی مطرح نمی‌کند ولی به‌محض آن که یک گروه انسانی فعالیت را در مکانی آغاز می‌کند، معنای نمادین فضا پدیدار می‌شود و فضا بستری برای وقوع رفتارهای انسانی می‌شود (حبیبی، ۱۳۹۰). باتوجه به دسته‌بندی فعالیت‌ها از سوی یان‌گل، فعالیت‌های انتخابی زمینه‌ساز فعالیت‌های اجتماعی هستند. فعالیت اجتماعی در فضای باکیفیت پایین انجام نمی‌شود و یکی از عوامل شناسایی

فضای موفق، امکان انجام فعالیت اجتماعی است. موفقیت عرصه‌های جمعی مسکونی با حضور ساکنین و تنوع فعالیت اجتماعی ساکنین معنادار می‌شود (پرتوی و همکاران، ۱۳۹۴).

باتوجه به گستردگی موضوع، تحقیقات و پژوهش‌های متعددی در حوزه‌های: الف) کیفیت محیط و فضاهای عمومی؛ ب) موانع حضور بانوان در فضاهای شهری و فضاهای عمومی مطلوب از منظر بانوان؛ ج) توانمندسازی اجتماعی بانوان، انجام گرفته که نتیجه برخی تحقیقات و مطالعات به شرح ذیل هست. مفهوم کیفیت، استناد به درجه مرغوبیت شیء، کالا و یا خدمات دارد (کارمونا، ۲۰۰۸: ۷) که معرف قابلیت عرضه‌کنندگی و پاسخ‌گویی به نیاز و انتظار تعریف شده است. کیفیت یک فضا بخشی از کیفیت زندگی محسوب می‌شود و شناخت مؤلفه‌های مؤثر در ارتقا رشد کیفی محیط به رشد کیفیت زندگی شهروندان منجر خواهد شد.

۱. فضاهای مطلوب از منظر بانوان (ترجیحات، علایق، نیازها و ادراکات آنان)

در حال حاضر شاهد روند روزافزون حضور زنان در محیط‌های کار و فعالیت هستیم. کالبد شهر و ساختار آن و در زیرمجموعه آن عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی به‌عنوان اولین مکان حضور زنان، بعد از خانه باید پاسخ‌گویی حضور گسترده آنان در فضاها و عرصه‌های مختلف سکونت، کار و حمل‌ونقل باشد. در جدول شماره ۱ بخشی از مطالعات داخلی و خارجی انجام‌یافته در مورد فضاهای مطلوب از منظر بانوان تدوین شده است.

جدول شماره (۱): طبقه‌بندی ترجیحات، نیازها و ادراکات زنان در فضاهای شهری در رابطه با مسائل کالبدی و زیبایی‌شناسی محیط برگرفته از مطالعات نظری (نگارنده)

مؤلفه‌های زنان نظریه پردازان	ترجیحات، علایق و نیازهای زنان
PPS	تمایل به داشتن بینش و آگاهی بیشتر در مورد فضایی که در آن حضور دارند. درک بهتر آسایش و تصورپذیری از فضا. سخت‌گیر و نکته‌بین بودن زنان در مورد فضاهایی که تمایل به استفاده از آن دارند. آمار بالای زنان در میانگین استفاده - کنندگان از فضا شاخص خوبی برای سنجش موفقیت فضاست.
Urbospace, Lamoro, Central Europe, European, Union, ۲۰۰۹	وجود تسهیلات شهری بیشتر از قبیل فروشگاه‌های محلی، مهدکودک و سرویس‌های عمومی مناسب. امکان استخدام، آموزش و فرصت‌های مناسب برای گذران اوقات فراغت زنان. ایجاد روشنایی مناسب در مسیرهای پیاده، دوچرخه و نواحی پارکینگ که امنیت زنان را تأمین نماید. حفظ پوشش گیاهی و نواحی سبز شهری ضمن پرهیز از ایجاد مانع در نظارت و دسترسی بصری به فضاهای شهری. پرهیز از شکل‌گیری موانع بصری توسط ساختمان‌ها و بناها که باعث ناامنی فضای عمومی شهری می‌گردد.

<p>زنان بیشتر از مردان به جاهایی که می‌خواهند بنشینند اهمیت می‌دهند. نسبت به موارد آزردهنده حساس - ترند و زمان بیشتری را صرف انتخاب می‌کنند. اهمیت زیاد سطوح فضای قابل نشستن در فضا. زنان نسبت به مردان سطح بالاتری از خصوصی بودن و غیرعمومی بودن فضا را ترجیح می‌دهند که از شاخص‌های موفقیت فضاهای عمومی نسبت بالای زنان به مردان است یک مکان خوب عموماً با نیازهای زنان تناسب لازم را دارا هست جذابیت‌های یک فضا هرچه که باشد در صورت نبودن محلی برای نشستن، توان ترغیب مردم برای حضور را نخواهد داشت</p>	<p>Wiliam. H. Whyte ،۱۹۸۰</p>
<p>در جستجوی آرامش و رهایی از استرس شهری و محیط اداری ترجیح می‌دهند تا زمان بیشتری در محیط طبیعی سپری کنند. در جستجوی فضاهای ایمن فضاهایی که محرک‌های شهری را فیلتر می‌کند. راحتی، آرامش، ایمنی، نظارت و استراحت و آسودگی</p>	<p>Wendy Sarkissian ۲۰۱۰</p>
<p>-زنان به فضای احساسی / اجتماعی محدوده مطالعاتی، تعلق خاطر بیشتری دارند و آن را در ارتقای مطلوبیت محیط مؤثرتر می‌دانند تا کالبد فضا که برگرفته از عناصر فیزیکی است - هرچند تأثیر عناصر فیزیکی بر ادراک حسی فضای عمومی را نمی‌توان منکر شد لیکن می‌توان تفاوت ادراک بصری و اهمیت عناصر را بین گروه‌های استفاده‌کننده فضای عمومی شهری یادآور شد.</p>	<p>رفیعیان و سیفیایی، ۱۳۸۷</p>
<p>اهمیت رفع نیازهای زنان در خصوص فراهم کردن مبلمان شهری، روشنایی معابر، نصب مکان‌های نشستن، نصب سطل‌های جمع‌آوری زباله و ...</p>	<p>شناسایی نیازها و معضلات بانوان منطقه ۱۹، (۱۳۸۹)</p>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ترجیحات، علایق و نیازهای زنان	مؤلفه‌های زنان نظریه پردازان
<p>غالباً زنان قلمرو شخصی کوچک‌تری از مردان دارند. زنان موقعیت‌های شلوغ را کمتر از مردان انتخاب می‌کنند. زنان اغلب با دوستانشان و یا با یک گروه، به فضاهای باز می‌روند. زنان از فضاهای باز برای خوردن، صحبت کردن و ندرتاً برای تماشای دیگران استفاده می‌کنند. وجود زباله و کثیفی مکان‌های کم‌نور بیشترین عامل آزاردهنده زنان در فضای شهری هست. مزاحمت محیطی برای زنان عمدتاً در جاهای شلوغ و پرتراکم و در نبود محل‌های راحت برای نشستن ادراک می‌شود. زنان از فضاهای باز بیشتر برای روابط متقابل اجتماعی استفاده می‌کنند؛ به فشارهای محیطی مثل سروصدا، شلوغی، کثیفی و ترافیک حساس‌ترند و فضاهای تحت کنترل و راحت را ترجیح می‌دهند. دوست ندارند در فضای شهری در معرض نمایش قرار گیرند و حفظ و مراقبت از قلمرو، پرهیز از شلوغی درجه‌ای از کنترل گروهی موردنظر زنان است.</p>	<p>ozing, ۱۹۸۹</p>
<p>در نظر گرفتن شرایط فیزیکی و ابعاد بدن استفاده‌کنندگان و به‌خصوص زنان. متناسب بودن ابعاد فضا و مبلمان شهری می‌تواند نقش مهمی در تأمین آرامش ذهنی زنان داشته باشد. زنان با کمک توانایی‌های حسی و درک شهودی‌شان مکان خوب را انتخاب می‌کنند. ادراک زنان نسبت به مردان در مورد امنیت و ایمنی فضا، انتخاب مکان نشستن با توجه به ارتفاع و خصوصیات کالبدی آن بیشتر است.</p>	<p>ذوقی، ۱۳۸۸</p>
<p>راهیابی و دسترسی و رمزگرایی و ابهام - امنیت - آسایش و راحتی - پویایی و جذابیت - هم‌آوایی با طبیعت - رویداد پذیری (رویدادهای مذهبی، ورزشی، اجتماعی، فرهنگی)</p>	<p>شهرام جنگجو، علیرضا فرج زاده، ۱۳۹۵</p>
<p>نیاز اصلی زنان در فضای عمومی: ایمنی فردی، امکانات بهداشتی، تجهیزات نگهداری و حمل‌ونقل کودکان و سالخوردگان، خرید</p>	<p>طرح استراتژی فضایی لندن، ۲۰۰۴</p>
<p>برخی رنگ‌ها احساس ترس از فضا را در زنان ایجاد می‌کنند و یا در افزایش یا کاهش فشارخون، آرامش یا تهییج و نظایر این‌ها تأثیرگذار هستند. عدم استفاده از رنگ‌های تیره و سرد پرهیز و توصیه به استفاده از رنگ‌های روشن و گرم</p>	<p>سید صدر، ۱۳۸۰</p>
<p>-یکی از موارد مشمولیت زنان در فضای مردان تزئینات موجود در فضاست و فضاهای تزئین شده در ارتباط با ویژگی‌های زنانه است (ویتریویس). زنانگی در ارتباط با ابتکار و زیرکی (جولساندرز)</p>	<p>مدنی پور، ۱۳۷۹</p>

میزان امنیت روزانه و شبانه، عضوی از محیط بودن و پاسخگویی محیط به نیازهای کودکان، وجود آبخوری و پارک، خرده‌فروشی و اداره پست و کاربری تجاری در میزان حضور زنان در فضای شهری بسیار مؤثر است. نامناسب بودن شرایط کالبدی فضا، میزان فعالیت اجتماعی زنان مجرد را در فضای محله کاهش می‌دهد. میان راحتی و آسایش و زیبایی‌شناسی، ابعاد مناسب فضا و میزان حضور در فضای محله رابطه معنی‌داری وجود دارد.	محمدی، ۱۳۸۷
از موانع حضور زنان در فضاهای شهری، احساس ناامنی و نبود ایمنی در فضا، نامناسب بودن کف‌سازی‌ها، منظرسازی ناخوشایند، خلوتی بیش از حد فضا، نورپردازی نامناسب، ناخوانا بودن محیط، نبود نظارت اجتماعی بر فضا، حس تعلق پایین و نبود سامانه مطلوب حمل‌ونقل عمومی، ازدحام بیش از حد سواره و پیاده و تجاوز سواره به عرصه تردد پیاده، سابقه ناخوشایند حضور در عرصه شهر و خاطرات پیشین، کم‌رنگ بودن روابط همسایگی و.....	الماسی فر، ۱۳۸۹ بمانیان، ۱۳۸۷ حبیبی، ۱۳۸۲ فسایی، ۱۳۹۰ رضازاده، ۱۳۸۸- منادی، ۱۳۸۸ کاظمی، ۱۳۸۸

با بررسی و تحلیل محتوای متون و پیشینه پژوهش، مهم‌ترین ویژگی‌های فضایی و مؤلفه‌های طراحی عرصه‌های جمعی مسکونی از منظر بانوان و عوامل مؤثر در توانمندسازی اجتماعی بانوان به شرح ذیل گردآوری شده است: نظارت‌پذیری فضا، دسترسی‌پذیری، عرصه‌بندی قلمروها، خوانایی محیط، امنیت، نشانه‌گذاری مکان، انعطاف‌پذیری مبلمان و فضاها، عناصر طبیعی، ایمنی محیطی، یکپارچگی و پیوستگی عناصر کالبدی و فعالیت‌ها، تناسب و مقیاس انسانی، تمیزی محیط، تنوع مبلمان و فضاها، ورزش و تفریحات مشترک بانوان، توجه به جزئیات و جذابیت‌های محیطی، قابلیت بازی‌پذیری فضا برای کودکان، پیاده‌مداری، رویدادپذیری، دید و منظر متنوع، چیدمان و سازمان‌دهی فضایی، فضاهای مکث، همه‌شمولی، نظم بصری، تراکم، چند عملکردی بودن فضا، محصوریت فضایی، استفاده فعالانه از فضا، کانون‌های تجمع و گردهمایی تنوع رنگ، مصالح و بافت، لبه‌های جذاب و متنوع، تنوع کاربری‌های تجاری - خدماتی، روشنایی و نورپردازی، کاهش ازدحام، کاهش آلودگی‌های صوتی، رضایت از محیط، حضور بانوان در فضای عمومی، برقراری ارتباط افزایش تعاملات اجتماعی، امکان جمع‌گرایی بانوان، افزایش مشارکت و انسجام اجتماعی می‌باشد که همه این عوامل در زیرمجموعه مقوله‌های اصلی (مفاهیم ادراکی و اجتماعی) امنیت، قلمرو، اجتماع‌پذیری، جذابیت محیطی، رضایتمندی بانوان، مشارکت بانوان، انسجام اجتماعی بانوان، تراکم و ازدحام، براساس فراوانی موضوع دسته‌بندی می‌شوند. (جدول شماره ۲)

جدول شماره ۲: طبقه‌بندی مفاهیم بر اساس فراوانی موضوع

مفاهیم	جذابیت محیطی	امنیت	اجتماع‌پذیری	کاهش ازدحام	قلمرو	رضایتمندی بانوان	مشارکت بانوان	انسجام اجتماعی بانوان
نظریه‌پرداز								
مجموع	۹	۱۴	۱۶	۸	۹	۱۱	۱۰	۹

۲. توانمندسازی اجتماعی بانوان

استفاده از ظرفیت و توانایی همه گروه‌های اجتماعی یکی از ابعاد نهان مشارکت را تشکیل می‌دهد. مطالعات صاحب‌نظران اجتماعی نشان داده است که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت فعال بانوان در تمامی عرصه‌های خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امکان‌پذیر نیست اما عوامل متعددی حضور فعال بانوان در جامعه را محدود می‌کند. از این رو در دهه ۱۹۸۰ به جای اصطلاح زن در توسعه اصطلاح جنسیت و توسعه به کار گرفته شد و کشورهای جهان سوم راهبردهای زیادی برای مشارکت و حضور فعال زنان در جامعه را مطرح کردند که از مهم‌ترین این راهبردها توانمندسازی زنان است. امروزه درک و به‌کارگیری مفهوم توانمندسازی به صورت یک آرمان در ارتقای سلامت جوامع درآمده است. توانمندسازی به مفهوم غلبه بر نابرابری‌های بنیانی و فرآیند قدر بخشی به افراد، جهت تسلط بر انتخاب‌های خویش و افزایش سرمایه شخصی و اجتماعی است (قنبری، انصاری، ۹۴) توانمندسازی یک زن به این مفهوم است که او برای انجام برخی کارها توانایی جمعی پیدا کند تا به رفع تبعیض میان زنان و مردان منجر شود و یا در مقابله با تبعیض‌های جنسیتی در جامعه مؤثر واقع شود (افکاری و همکاران، ۱۳۹۲). بخشی از پژوهش‌های انجام شده در خصوص توانمندسازی به تعیین شاخص‌های توانمندسازی بانوان و نقش آن بر مشارکت در توسعه اشاره می‌کنند (ضیایی: ۱۳۸۹؛ ساعی ارسی، ولی‌پور، ۱۳۹۱؛ شکوری و رفعت‌جاه، ۱۳۸۶، قنبری و انصاری، ۱۳۹۴؛ کلدی، سلحشوری، ۱۳۹۱) و از مهم‌ترین نظریات و مطالعات انجام‌شده خارجی مربوط به نظریات سارا لانگه، کلارک (۱۳۷۲) مالهاترا و همکاران (۲۰۰۲) و آلسوب هینسون هست که محور اصلی این مطالعات بر مفاهیمی چون مشارکت، آگاه سازی، دسترسی به منابع، آموزش و رفاه استوار است و تعداد کمی از پژوهش‌ها به نقش طراحی فضاهای کارآمد و فضاهای شهری در توانمندسازی بانوان اشاره می‌کنند (بهبهانی، ۱۳۹۵؛ فراز و نادری‌نسب، ۱۳۹۵). با توجه به بررسی‌های انجام شده و مطالعه پیشینه پژوهش بخش زیادی از این مطالعات در جهت تأمین فضاهای مطلوب برای بانوان و رفع موانع حضور آنان گام برداشته‌اند اما ضرورت تحقیقات بیشتر در زمینه‌های: ۱- شناسایی مصادیق عرصه‌های جمعی در مجتمع‌های مسکونی؛ ۲- شناسایی ویژگی‌های فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی از منظر بانوان؛ ۳- نقش طراحی فضاهای مطلوب عرصه‌های جمعی در توانمندسازی اجتماعی بانوان، بیشتر احساس می‌شود.

۳. فضاهای جمعی و مصادیق آن در مجتمع‌های مسکونی

هرگونه فضای سرپوشیده و محصور یا روباز شهری به‌منظور برپایی فعالیت‌های جمعی (مثل صحن یا شبستان مساجد، سالن‌های نمایش، و ...) است افرادی که در این فضا گرد هم می‌آیند به فعالیت واحدی می‌پردازند و با هم در ارتباط هستند (نقی‌زاده، ۱۳۸۶: ۱۸۲). فضای جمعی فیزیک و عرصه‌ای است که حیات اجتماعی در آن جریان دارد و به دلیل یک واقعه تاریخی و اجتماعی یا برنامه از پیش، تعریف شده در خاطره جمعی مردم جای دارد این فضاها مکان‌هایی‌اند که بیشترین برخوردها و کنش، میان افراد در آن‌ها به وقوع می‌پیوندد و شامل تمام بخش‌هایی از شهرند که مردم به آن‌ها دسترسی فیزیکی و بصری دارند (تیبالدز، ۱۳۸۵). فضای جمعی بستر مشترکی است که مردم فعالیت‌های

کارکردی و مراسمی را که پیونددهنده اعضای جامعه است، در آن انجام می‌دهند؛ چه روزمرگی‌های معمولی باشد و چه جشنواره‌های دوره‌ای (مدنی‌پور، ۱۳۹۱).

فضای جمعی، یکی از کمیت‌های کنترل کیفیت (منظر شهری) است که از نظر شکل و کالبد، یک تهی در شهر است و در منظر شهری تأثیر تهی‌ها از توده‌ها بسیار بیشتر است (منصوری، ۱۳۸۸). فضای جمعی، فضایی است که فرد را به مکث و سکون واداشته و شرایط لازم برای تعاملات اجتماعی را فراهم می‌کند و در مقیاس‌های مختلف، از تک‌واحد مسکونی، واحد همسایگی و محله گرفته تا مقیاس وسیع‌تر، شهرها و روستاها قابل‌بررسی است (علی‌الحسابی و نگارش، ۱۳۸۹)؛ بنابراین مصادیق فضاهای جمعی در مجتمع‌های مسکونی را به دو صورت مجموعه فضاهای جمعی سرپوشیده و مجموعه فضاهای جمعی روباز و نیمه‌باز به شرح ذیل می‌توانیم بیان کنیم:

الف - فضاهای سرپوشیده مانند فضاهای مذهبی و آیینی، فضاهای برگزاری جشن‌ها، کاربری‌های تجاری و خدماتی در دسترس مجتمع و فضاهای سرپوشیده برای کودکان مانند مهدکودک و فضای بازی کودکان (به دلیل ارتباط نزدیک مادر با فضاهای مرتبط با کودکان و ارتباط با سایر والدین)؛ ب- فضاهای جمعی روباز و نیمه‌باز مانند ورودی‌ها، گره‌ها، پله‌ها (و رمپ‌ها)، لبه آب‌ها و آب‌ناها (حوض‌ها) و مسیرهای دسترسی است.

۴. اصول و شاخص‌های توانمندسازی بانوان

اصول توانمندی بانوان شامل جمع‌گرایی، ظرفیت‌سازی، مالکیت و کنترل و برقراری ارتباط هست (پرتوی به نقل از لطفی ۱۳۹۴: ۱۴-۱۵).

جمع‌گرایی: یکی از اقدامات اساسی به‌منظور توانمندسازی زنان، گردآوری گروهی از آن‌ها در کنار یکدیگر به‌منظور انجام یک فعالیت اقتصادی است. این امر باعث می‌شود که آن‌ها با هویت خود و دیگران بهتر آشنا شده یک حس تعلق به یکدیگر در آن‌ها به‌وجود آید، در اثر اتحاد بین آنها، زمینه برای شکل‌گیری یک قدرت جدید جهت مقابله با مشکلات اقتصادی - اجتماعی فراهم می‌گردد. این امر (حمایت از یکدیگر) باعث می‌شود تا زنان احساس کنند که از توانایی بالایی برخوردار هستند.

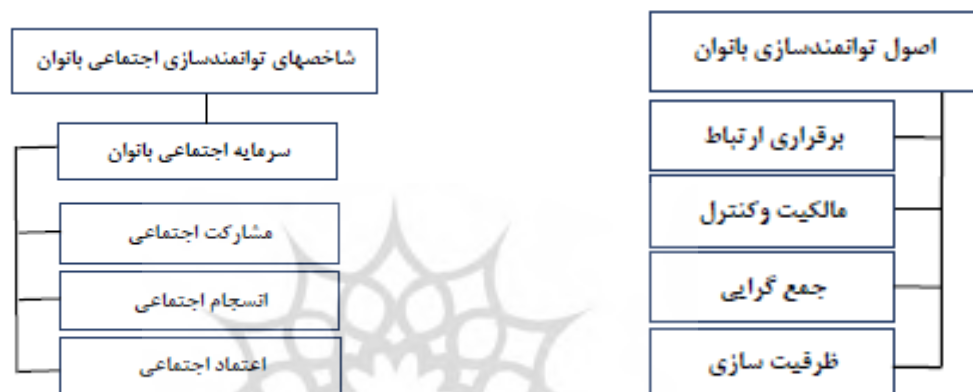
ظرفیت‌سازی: به‌محض اینکه زنان گرد یکدیگر جمع می‌شوند، ظرفیت‌های خویش را در هم ادغام می‌نمایند و با کمک یکدیگر میزان توانایی و ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل خویش را گسترش می‌دهند.

مالکیت و کنترل: زنان در تنهایی خود احساس کنترل کم‌تری بر منابع زندگی خود دارند با تجمع این احساس قوی‌تر شده و بهتر می‌توانند کنترل امور زندگی خود را به‌دست آورند.

برقراری ارتباط: زنان با برقراری ارتباط در سایه تشکلهای گروهی، بهتر می‌توانند با جامعه و سازمان‌هایی مانند فضاهای عمومی، بازار، مؤسسات دولتی و... ارتباط برقرار کرده و از آن‌ها کمک بگیرند.

۴.۱. شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان

براساس مطالعات مبانی نظری موضوع و نتایج به‌دست‌آمده از تحقیقات ضیایی (طرح پژوهشی مرکز مطالعات شهرداری تهران سال ۸۹)، مهم‌ترین عامل مؤثر بر توانمندسازی اجتماعی بانوان، افزایش سرمایه اجتماعی در قالب مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی است (ضیایی، ۱۳۸۹: ۱۶۹ و ۲۴۰). در پژوهش دیگری از شادی‌طلب متغیرهای توانمندی اجتماعی را چهار عامل مشارکت در امور اجتماعی، جمع‌گرایی، تمایل به حضور در فضاهای عمومی و تغییر نگرش نسبت به نقش زنان تعریف شده است (شادی‌طلب، ۸۳).

نمودار ۲. شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان منبع: نمودار ۱. اصول توانمندسازی بانوان (پرتوی به نقل از لطفی، ۹۴) (ضیایی، ۱۳۸۹: ۱۶۹)

نمودار ۳. شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان منبع: نمودار ۴- شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان. منبع: (شادی‌طلب، ۱۳۸۳) (ضیایی، ۱۳۸۹: ۷۴)

با مطالعه و مقایسه نتایج به‌دست‌آمده از تحقیقات فوق شاخص‌های اصلی توانمندسازی اجتماعی بانوان حضور در فضای عمومی، برقراری ارتباط و افزایش تعاملات اجتماعی، امکان جمع‌گرایی بانوان، افزایش مشارکت و انسجام اجتماعی بانوان که در نهایت همگی موارد فوق به افزایش سرمایه اجتماعی بانوان منجر می‌شود. در واقع اگر بتوانیم

سرمایه اجتماعی بانوان را ارتقا دهیم توانسته‌ایم از لحاظ اجتماعی بانوان را توانمندتر کنیم بنابراین اگر فضای عرصه‌های جمعی قابلیت لازم برای حضور و جمع شدن بانوان داشته باشد و زمینه‌های لازم برای مشارکت و همبستگی بانوان ایجاد کنند در نهایت سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان ارتقا خواهد یافت و با ارتقا سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان از طریق طراحی محیطی، فضا تأثیر به‌سزایی در توانمندی اجتماعی بانوان خواهد داشت.

۴،۲. جایگاه زنان در پایداری اجتماعی مسکن

اگرچه جنبش توسعه پایدار و جنبش زنان با انگیزه‌ها و روش‌های متفاوت و جدا از یکدیگر در دهه ۱۹۸۰ در جهان رو به گسترش نهاد اما سرانجام در موضوعات مهم و مشترکی مانند حفاظت کره زمین، توسعه عدالت اجتماعی و مشارکت به هم‌فکری و همگامی رسیدند. در سال‌های اخیر با تأثیرپذیری از جنبش‌های جنسیت و توسعه پایدار تحولات تازه‌ای در عرصه شهرسازی و معماری به ظهور رسیده که به افزایش آگاهی‌ها درباره نقش زنان در شهر منجر شده است: رشد آگاهی عمومی از کمبودها و محدودیت‌های شهر برای زنان. افزایش نقش زنان در حرفه‌های معماری، شهرسازی، محیط‌زیست و مدیریت شهری. / افزایش انتشارات و پژوهش‌های شهری توسط زنان. / افزایش تشکل‌های زنان در مسائل شهری و محیط‌زیست (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷). افزایش مشارکت زنان در مدیریت شهری با حضور در شورایی‌ها و نهادهای مدنی و محل. براساس مطالعات انجام شده توسط متخصصین و نظریه پردازان مختلف، مؤلفه‌های پایداری اجتماعی چهار مفهوم برابری اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت و امنیت اجتماعی هست. پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی وضعیتی است که در آن، ساکنان از زندگی در خانه و مجتمع خود رضایت دارند و از همسایگی با سایر ساکنان لذت می‌برند. مجموعه شرایط زندگی به نحوی است که با گذشت زمان تعاملات اجتماعی بیشتر می‌شود و بیشتر افراد نسبت به محل زندگی خویش تعلق خاطر و دلبستگی می‌یابند؛ بنابراین به صورت ناخودآگاه حافظ سلامت و پایداری محیط‌اند و در نگهداری و بهبود وضعیت موجود مشارکت و هماهنگی دارند. در نتیجه، پایداری اجتماعی و بهره‌وری مجتمع‌های مسکونی را به حداکثر می‌رسد (ضرغامی، ۱۳۸۹). با بررسی و مقایسه اهداف و رسالت‌های عرصه‌های جمعی، اهداف پایداری اجتماعی و اهداف توانمندسازی اجتماعی بانوان مطابق جدول شماره (۳) و جوه مشترک هر سه موضوع بیشتر مشخص می‌شود و باتوجه به هم‌سویی اهداف هر سه می‌توان گفت طراحی مطلوب و پاسخ‌ده عرصه‌های جمعی در راستای اهداف پایداری اجتماعی و توانمندی اجتماعی بانوان است.

جدول شماره (۳): مقایسه اهداف و رسالت‌های عرصه‌های جمعی، پایداری اجتماعی، توانمندسازی اجتماعی بانوان

اهداف و ویژگی‌های عرصه‌های جمعی	اهداف پایداری اجتماعی	اهداف توانمندسازی اجتماعی بانوان
فراگیر بودن فضا برای همه گروه‌های سنی و جنسی زندگی برای برابر فرصت‌هایی داشتن	برابری اجتماعی	برابری جنسیتی (مالپاترا، ۲۰۰۲؛ شکوری، ۸۶)

انجام اجتماعی (ضیایی، ۱۳۸۹) جمع‌گرایی (پرتوی به نقل از لطفی، ۹۴) حضور در فضاهای عمومی (شادی‌طلب، ۸۳)	انجام اجتماعی، ارتقای تعاملات اجتماعی، تعلق خاطر و دلبستگی به مکان (ضرغامی، ۸۹)	جامعه و شکل‌گیری اعضای پیونددهنده هویت‌های جمعی (مدنی پور)، ارتقای تعاملات و حیات اجتماعی عمومی انجام به که جمعی خاطرات ایجاد می‌کند.
مشارکت اجتماعی (لانگه، ۷۲؛ ضیایی، ۸۹؛ شادی‌طلب، ۸۳) مشارکت فعال و آگاهانه بانوان در تأمین رفاه فردی و اجتماعی	مشارکت	دستیابی مسیر در شهروندان اجتماعی نقش تقویت توسعه پایدار به
کاهش زمینه‌های خشونت (ضیایی، ۸۹)	امنیت اجتماعی	تأمین امنیت ذهنی و روانی شهروندان

۵. روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق با توجه به صفات فضایی مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی مبتنی بر توانمندسازی اجتماعی بانوان به دنبال طبقه‌بندی مفاهیم بوده که با بررسی و تحلیل محتوای متون و پیشینه پژوهش مهم‌ترین ویژگی‌های فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی از منظر بانوان و عوامل مؤثر در توانمندسازی اجتماعی بانوان گردآوری شده است اما شواهد کامل و جامع نبودند، لذا پس از طبقه‌بندی براساس فراوانی موضوع، از تکنیک دلفی (به صورت اکتشافی) استفاده شد تا از متخصصان بهره گرفته شود تا دانش را در مرزهای بزرگ‌تر و ویژه تراز آنچه تاکنون در دسترس است، تولید کند. در این پژوهش سه دور دلفی انجام شده است که به شرح مراحل ذیل هست:

الف - مرحله اول (کیفی): بخش دلفی تحقیق در یک مرحله مصاحبه نیمه‌ساختار یافته با متخصصین و دو مرحله پرسش‌نامه بسته پاسخ متخصصین صورت گرفته است؛ زیرا انجام چند مرحله جمع‌آوری داده منحصربه‌فردترین دیدگاهی است که اجازه می‌دهد دانش دقیق‌تر و تعریف‌شده‌تری به وجود آید (سانفورد، ۲۰۱۲). در ابتدا مصاحبه از جامعه مورد مطالعه که در پژوهش حاضر اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های ایران در رشته‌های معماری و شهرسازی هستند انجام شد. روش نمونه‌گیری در مرحله مصاحبه به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انجام شد و مصاحبه از متخصصان تا حدی ادامه یافت که تحقیق به اشباع نظری برسد. علت این امر آن است که از خود متخصصان افراد دیگر معرفی گردید و حجم نمونه از طریق اشباع نظری انجام شده و تعداد افراد مصاحبه‌شونده ۱۵ نفر بوده که از طریق آزمون KMO در نرم‌افزار تأیید گردید.

ب - مرحله دوم (کیفی): در مرحله بعد با استفاده از روش تحقیق زمینه‌ای grounded theory بر روی مصاحبه‌ها کدگذاری باز انجام گرفت، اطلاعات به دست آمده در این مرحله علاوه بر اینکه مفاهیم به دست آمده از تحلیل محتوای متون و پیشینه پژوهش را مورد تأیید قرارداد اطلاعات جامع‌تر و کامل‌تری به دست آمد که نتایج تحلیل مصاحبه‌ها به صورت هشت مقوله اصلی (امنیت - قلمرو - اجتماع‌پذیری - کک‌هش از دحام - جذابیت محیطی - رضایتمندی -

مشارکت - انسجام اجتماعی) به همراه ابعاد و صفات فضایی هر مقوله دسته‌بندی شدند که در جدول (۴) هر مقوله به همراه مؤلفه‌های طراحی متناظر آورده شده است. جهت تأیید مؤلفه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها، لیست مؤلفه‌ها به‌دست هر ۱۵ متخصص رسید و از آن‌ها خواسته شد با توجه به موضوع، تأیید یا اصلاحاتی بر آن انجام دهند.

جدول شماره (۴): مفاهیم ادراکی (مقوله‌ها) و مؤلفه‌های طراحی متناظر با هر مقوله

مفهوم ادراکی	مؤلفه‌های طراحی متناظر (کدگذاری‌های باز)	مفهوم ادراکی	مؤلفه‌های طراحی متناظر (کدگذاری‌های باز)
۱- اجتماع پذیری	افزایش قرارگاه‌های رفتاری، نقاط مکث و کانون‌های تجمع پیاده مداری ایمن و تسهیل حرکت و دسترسی تنوع و انعطاف در فعالیت‌ها، مبلمان، فضاها و خدمات آسایش محیطی (بهره‌مندی از آفتاب و سایه متناسب) عناصر طبیعی و تنوع فضای سبز تنوع کاربری‌های تجاری - خدماتی فعال و در دسترس سلسله‌مراتب خلوت و جمع‌پذیری کاهش چیرگی جنسیتی فضا	۲- کاهش ازدحام	تعریف قلمروهای ثانویه (مثل پاتوق‌ها و...) تفکیک دسترسی‌های سواره و پیاده آسایش محیطی عناصر طبیعی و دید و منظر تنوع رنگ، مصالح و بافت فرم و ارتفاع ساختمان‌ها تراکم مناسب ایجاد قلمروها و سلسله‌مراتب دسترسی
۳- امنیت	جهت‌یابی آسان، رویت پذیری و نظارت‌پذیری فضا مشخص نمودن قلمروها روشنایی و نورپردازی مناسب افزایش تعاملات اجتماعی و حضور افراد دیگر همه‌شمولی و فراگیر بودن فضا برای همه گروه‌های سنی و جنسی تفکیک دسترسی‌های سواره و پیاده حس محصوریت کاهش آلودگی‌های صوتی و بصری جلوگیری از ایجاد گوشه‌های تنگ، پرت و تاریک	۴- قلمرو	سلسله‌مراتب فضایی پیوستگی درونی عرصه‌ها تفکیک دسترسی‌های سواره و پیاده نشانه‌گذاری مکان با استفاده از علایم نمادین طراحی منعطف مبلمان ورودی‌های تعریف شده تعریف قلمروهای ثانویه (مثل پاتوق‌ها و...) چیدمان بلوک

<p>امنیت</p> <p>عناصر طبیعی، رنگ و مصالح مناسب</p> <p>تنوع و انعطاف‌پذیری در خدمات و تسهیلات رفاهی ورزشی (پارکینگ و...)</p> <p>راحتی و تسهیل حرکت و دسترسی</p> <p>نظافت فضاهای مشاع و تمیزی محیط (قابلیت تمیز نگه داشته شدن)</p> <p>زیبایی محیط و غنای حسی</p> <p>میلان متنوع و مطبوع</p> <p>تناسبات و مقیاس انسانی</p>	<p>۶- رضایتمندی</p>	<p>قابلیت بازی‌پذیری فضا برای کودکان</p> <p>قابلیت فضا برای ورزش کردن، پیاده‌روی و تفریحات مشترک بانوان</p> <p>تمیزی محیط (قابلیت محیط از نظر تمیز نگه داشته شدن)</p> <p>روشنایی مناسب روز و شب</p> <p>آسایش محیطی (بهره‌مندی از آفتاب، سایه و تهویه مناسب)</p> <p>فضاهای مکث، نشستن و ایستادن</p> <p>چیدمان و سازمان‌دهی فضایی</p> <p>امنیت و ایمنی محیطی</p> <p>عناصر طبیعی، رنگ‌ها و مصالح مناسب</p>	<p>۵- جذابیت محیطی</p>
<p>امنیت</p> <p>دسترسی مناسب به منابع و فضاها</p> <p>رضایت از محیط</p> <p>حس تعلق به فضا</p> <p>طراحی فضاهای چندمنظوره</p> <p>کانون‌های تجمع و فضاهای گرد هم‌آیی</p> <p>سرزندگی و تقویت حضور</p> <p>تنوع و انعطاف‌پذیری فعالیت‌ها</p> <p>مدیریت مشارکت‌جویانه</p> <p>رویدادپذیری</p> <p>کاهش چیرگی فضاهای جنسیتی</p>	<p>۸- مشارکت</p>	<p>کانون‌های تجمع</p> <p>همه‌شمولی و فراگیر بودن فضاها برای همه گروه‌های سنی و جنسی</p> <p>رویدادپذیری و طراحی فضاهای چندمنظوره</p> <p>مشارکت و مؤثر بودن در محیط</p> <p>ایجاد سنخیت در ترکیب همسایه‌ها در مجتمع‌ها (هم در پلنینگ و هم در پرو گر مینگ)</p> <p>سنخیت فرهنگی همسایگان</p> <p>چیدمان واحدها و بلوک‌ها</p> <p>کاربری‌های فعال</p> <p>فرصت‌های برقراری ارتباط و گسترش پیوندهای اجتماعی و صمیمیت</p> <p>ورزش و تفریحات مشترک بانوان</p>	<p>۷- انسجام اجتماعی</p>

پس از آن از ۸ مقوله اصلی طی کدگذاری‌های محوری (مقوله‌های امنیت و قلمرو به قلمرو امن، مقوله‌های اجتماع‌پذیری و کاهش ازدحام به اجتماع‌پذیری منعطف و مقوله‌های جذابیت محیطی و رضایت‌مندی به حضورپذیری فضا و مقوله‌های مشارکت و انسجام اجتماعی به سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان) جمع‌شدند و چهار مقوله (اجتماع‌پذیری منعطف - قلمرو امن - حضورپذیری فضا - سرمایه اجتماعی همسایگی) به‌عنوان محتوای اصلی موضوع پروژه انتخاب شدند و دوسر طیف‌های مؤلفه‌ها بررسی و پیوستارها شکل گرفت و برای هر پیوستار عنوان خاصی در نظر گرفته شد. مجدداً

پیوستارها در قالب نمودار برای تأیید یا اصلاح در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت تا مشخص شود مؤلفه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها موضوع را پوشش دهند پس از این مرحله جدول هدف محتوی ساخته شد؛ چنان‌که پیوستارها به‌عنوان محتوی و مؤلفه‌های استخراج شده به‌عنوان هدف دسته‌بندی و متخصصان به آن پاسخ دادند.

ج - مرحله سوم (کمی): پرسش‌نامه محقق ساخته براساس جدول هدف محتوای مرحله قبل خلق گردید که هدف آن بیان مقوله‌های معماری و استخراج اصول ب اساس روابط بین متغیرها بود. پایایی و روایی پرسش‌نامه از طریق مطالعه پایلوت بر روی چند نفر از متخصصان و انتقال اطلاعات به نرم‌افزار و بررسی نتایج صورت گرفت و درنهایت پرسش‌نامه نهایی به همه متخصصان داده شد و تحلیل عامل Q (تحلیل عامل بر روی متخصصان و استخراج مؤلفه‌های مصاحبه شده) روی داده‌ها صورت گرفته و نتایج استخراج شده است. پس از چرخش داده‌ها، کفایت نمونه‌گیری از طریق آزمون کی - ام - او (Test KMO and Bartlett's) و کرویت بارتلت سنجیده شده است. نتیجه آزمون KMO است که نشان می‌دهد حجم نمونه بالاتر از $0/6$ بوده و حجم نمونه کافی است. در جدول زیر عدد به دست آمد $0/719$ است لذا آزمون آزمون، کفایت حجم نمونه را نشان می‌دهد. در آزمون کرویت بارتلت فرض صفر بیان می‌کند که ماتریس همبستگی، یک ماتریس واحد و همسان است. اگر معنی‌داری آزمون بارتلت کوچک‌تر از $0/05$ باشد (رد فرض صفر) تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب است. همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود Sig آزمون بارتلت کوچک‌تر از $0/05$ است و این بدان معناست که می‌توان مقدار همبستگی را حساب نمود.

جدول ۵. آزمون KMO و کرویت بارتلت برای کفایت حجم نمونه

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.719
Bartlett's Test of Sphericity	169,530
df	78
Sig.	.000

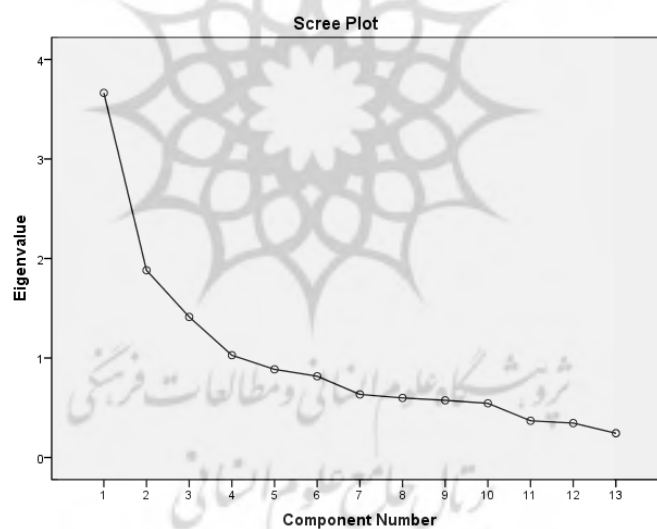
۶. یافته‌ها

تحلیل داده‌ها پس از چرخش نشان می‌دهد که از مجموع ۱۵ نفر، ۴ طبقه فکری شناسایی شده است. جدول ۶، درصد تجمعی کل این طبقه‌ها، $43/61$ است که نشان می‌دهد که در حدود 61% تفکر پاسخ‌دهندگان مشترک بوده و حدوداً 39% تفکرات فردی که ممکن است از آگاهی‌های اختصاصی، گرایش‌ها و رغبت‌های فردی باشد. این بدان معناست که واقعیت بیرونی وجود داشته است که 61% از تفکر پاسخ‌دهندگان را به خود جلب کرده و لذا نظریات مشترک آنان را شکل داده است.

جدول ۶. واریانس داده‌ها از چرخش تحلیل عاملی

Component	قبل از چرخش داده‌ها			بعد از چرخش		
	کل	% of واریانس	درصد تجمعی %	کل	% واریانس	در صد تجمعی %
۱	۳,۶۶۴	۲۸,۱۸۶	۲۸,۱۸۶	۲,۲۳۹	۱۷,۲۲۳	۱۷,۲۲۳
۲	۱,۸۸۲	۱۴,۴۷۳	۴۲,۶۵۹	۲,۲۲۵	۱۷,۱۱۴	۳۴,۳۳۷
۳	۱,۴۱۳	۱۰,۸۶۸	۵۳,۵۲۷	۲,۱۵۵	۱۶,۵۷۳	۵۰,۹۱۰
۴	۱,۰۲۸	۷,۹۰۸	۶۱,۴۳۵	۱,۳۶۸	۱۰,۵۲۵	۶۱,۴۳۵

باتوجه به نمودار ۵، سعی در شناسایی عوامل ادراک‌شده واقعی در بین این ۱۵ نفر می‌شود. همان‌طور که مشخص است، خط فرضی نمودار از عامل چهارم به بعد شکسته شده و شروع به مسطح شدن می‌کند. هر چهار عامل دارای معانی بوده و قابلیت تعریف و معنی کردن هستند.

نمودار ۵. نمودار اسکری برای تعیین عامل‌های تحلیل عاملی

جدول ۷ ماتریس داده‌های چرخش داده شده است و بار عاملی هر کدام از افراد بعد از چرخش در آن مشخص شده است که به کمک نمودار اسکری می‌آید. به کمک این آماره می‌توان به شناسایی عامل‌هایی که قابل تعریف هستند مبادرت ورزید. هر فردی که بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۳ باشد، معنادار تلقی شده و در دسته آن عامل قرار می‌گیرد. تفسیر ماتریس داده شده نشان می‌دهد که چهار عامل قابل تعریف هستند و شامل معانی شاخصی بوده که باتوجه به پرسش‌نامه در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷: ماتریس داده‌های چرخش داده شده و بار عاملی هر یک

	مؤلفه‌ها			
	۱	۲	۳	۴
var۰۱۲	.۶۸۱	.۳۲۷	.۴۶۷	.۱۶۱
var۰۰۸	.۶۷۱	.۱۱۲	.۰۸۸	-.۰۳۳
var۰۰۶	.۶۶۶	-.۴۰۳	.۰۵۹	.۱۵۱
var۰۱۰	.۵۳۱	.۴۵۶	-.۲۸۰	.۲۷۰
var۰۰۱	.۵۰۷	.۲۳۸	.۴۴۸	.۰۶۶
var۰۰۷	-.۱۰۶	.۷۸۰	.۰۵۱	.۰۸۵
var۰۰۳	.۱۳۶	.۷۷۳	.۱۳۴	-.۰۹۱
var۰۱۱	.۳۱۲	.۶۱۶	-.۰۰۵	.۲۹۶
var۰۰۴	-.۱۶۰	-.۲۰۰	.۷۱۶	-.۱۴۹
var۰۰۹	.۲۸۴	.۰۴۵	.۶۹۴	.۰۴۹
var۰۰۵	.۳۱۱	.۲۸۷	.۵۶۲	.۰۳۵
var۰۰۲	.۱۱۱	.۰۳۶	-.۰۷۴	.۸۹۱
var۰۱۳	.۰۲۰	.۱۵۱	.۵۵۷	.۵۶۴

در نهایت از دیدگاه متخصصان ایرانی تأثیرگذارترین عوامل مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی مشخص شده است. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی مبتنی بر توانمندسازی اجتماعی بانوان تأثیرگذار هستند که نتایج به دست آمده به تشریح در جدول ۸ و نمودار ۶ آورده شده است.

جدول ۸: عوامل مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان

شماره پرسش	مؤلفه‌های طراحی	نام عامل
۱، ۶، ۸، ۱۰، ۱۲	مؤلفه‌های طراحی ۱- فضای سبز و عناصر طبیعی ۲- چشم‌انداز و دید و منظر متنوع ۳- بهداشت و نظافت محیط ۴- تأمین غنای حسی در حضورپذیری فضا برای بانوان در عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند. - فضاهای سبز و عناصر طبیعی در اجتماع‌پذیری منعطف فضا برای بانوان مؤثر است. حضورپذیری و اجتماع‌پذیری از ابعاد زیبایی‌شناختی - بصری هستند.	بعد زیباشناختی - بصری
۳، ۷، ۱۱	کانون‌های تجمع و تنوع فضا (فضا و کاربری) در اجتماع‌پذیری فضا برای بانوان مؤثر هستند. مؤلفه‌های طراحی ۱- قابلیت بازی‌پذیری فضا برای کودکان ۲- آسایش محیطی ۳- دسترسی‌پذیری فضا ۴- روشنایی و نورپردازی مناسب روز و شب ۵- پیاده‌مداری ایمن ۶-	بعد کالبدی - عملکردی

	طراحی فضاهای ورزشی و تفریحات مشترک بانوان ۷- استفاده فعالانه از فضا در حضورپذیری فضا برای بانوان در عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند حضورپذیری و اجتماع‌پذیری از ابعاد کالبدی-عملکردی هستند.	
بعد اجتماعی - فرهنگی	مؤلفه‌های ۱- همه‌شمولی و فراگیر بودن فضا ۲- داشتن تعلق به محیط ۳- سنخیت فرهنگی همسایگان ۴- رضایتمندی بانوان از محیط ۵- مشارکت ۶- گسترش پیوندهای اجتماعی بانوان ۷- امنیت و انسجام اجتماعی بانوان در ارتقا سرمایه اجتماعی همسایگی در عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند. سرمایه اجتماعی یکی از ابعاد اجتماعی-فرهنگی هستند	۴، ۵، ۹
بعد ادراکی	مؤلفه‌های طراحی ۱- روشنایی و نورپردازی مناسب روز و شب ۲- ایجاد محصوریت فضایی ۳- نظارت‌پذیری فضا ۴- ایمنی محیطی فضا در شکل‌گیری قلمرو امن برای بانوان در عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند امنیت و قلمرو امن از ابعاد ادراکی هستند.	۲، ۱۳

نمودار ۶: عوامل مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان (از نگاه متخصصان)

از ابعاد مؤثر در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی برای بانوان، در زیرمجموعه ابعاد کالبدی-عملکردی و زیبایی‌شناختی-بصری صفات فضایی حضورپذیری و اجتماع‌پذیری منعطف است. حضورپذیری یعنی قابلیت حضور در فضاها، عملکردها و وقوع فعالیت‌های انسانی در قرارگاه‌های رفتاری است. اجتماع‌پذیری بیانگر فضایی است که مردم را دور هم جمع می‌کند. در سازماندهی اجتماع‌پذیر امکان تماس چهره‌به‌چهره وجود دارد و فاصله فضاهای نشستن در

حد فاصله‌های اجتماعی - مشورتی است. اصطلاح اجتماع‌پذیری منعطف شامل مجموع ویژگی‌های فضای اجتماع‌پذیری و اجتماع‌گریزی هست. هر فرد باتوجه به سن، جنس، شرایط روحی روانی، و موقعیت زمانی که در آن قرار دارد احتمال دارد در ساعاتی از روز یا هفته را در یک فضای اجتماع‌پذیر و در زمان‌هایی دیگر یک فضای اجتماع‌گریز را انتخاب کند. بنابراین صرفاً به دنبال ایجاد یک فضای اجتماع‌پذیر نیستیم بلکه فضایی که قابلیت انعطاف در تأمین هر دو ویژگی اجتماع‌پذیری و اجتماع‌گریزی را داشته باشد. محیط‌های منعطف می‌توانند هر دو نیاز را بر طرف کنند یعنی هم ویژگی گردآورنده (هموارکننده ارتباط اجتماعی) و هم پراکنده‌کننده (مانع برقراردن روابط اجتماعی) داشته باشد تا هرگاه نیاز بود با دیگران تعامل داشته باشیم و هرگاه تمایلی به این امر نداشته باشیم فضای شخصی ما محفوظ بماند؛ در واقع، اجتماع‌پذیری منعطف طیف یا بازه‌ای از مجموع ویژگی‌های فضایی است که از خلوت مطلوب شروع شده و در نهایت به تعاملات اجتماعی مطلوب می‌انجامد و بانوان باتوجه به اینکه جزء نگر هستند و به جزئیات و تنوع ویژگی‌های محیطی جمع‌گرایی‌ها بیشتر توجه می‌کنند فضای اجتماع‌پذیر منعطف بیشتر می‌تواند پاسخگوی قشر زیادی از بانوان باشد.

یکی دیگر از ابعاد مؤثر در افزایش مطلوبیت عرصه‌های جمعی برای بانوان، در زیرمجموعه ابعاد ادراکی تأمین قلمرو امن برای آنان است تا زمانی که بانوان فضاهای باز و عرصه‌های جمعی محل سکونت خود را به عنوان قلمرویی که متعلق به آنان باشد و در آن احساس امنیت کنند تمایلی به حضور نخواهند داشت. ایجاد احساس امنیت برای بانوان منوط به داشتن قلمرو یا قلمروهایی است که نسبت به آن احساس تعلق بکنند که این قلمروها با دارا بودن دعوت‌کننده‌هایی برای حضور اولیه و در نهایت حضور افراد دیگر در محیط منجر به افزایش احساس امنیت در آن فضا برای بانوان خواهد شد، صرفاً تأمین امنیت برای بانوان کافی نیست. هرچقدر هم فضایی برای بانوان امن باشد اما فضا و قلمرو مناسب برای حضور بانوان میسر نباشد، بانوان در آن فضا حضور نخواهند داشت و یا برعکس هرچقدر قلمروهای به ظاهر جذاب و مورد پسند بانوان وجود داشته باشند ولی امن نباشند بانوان در آن فضا حضور نخواهند یافت؛ به عبارتی می‌توان گفت برای حضور بانوان در یک فضا ایجاد قلمرو و امنیت لازم و ملزوم یکدیگر هستند. در واقع ما برای افزایش حضور بانوان به دنبال تأمین قلمرو امن هستیم؛ چراکه در اکثر مواقع خیلی از فضاها از امنیت خوبی برخوردار هستند ولی بانوان علاقه‌ای به حضور در آن فضا ندارند.

باتوجه به نمودار ۶ و نتایج حاصل از دیدگاه متخصصین یکی دیگر از ابعاد مؤثر در افزایش مطلوبیت عرصه‌های جمعی برای بانوان، در زیرمجموعه ابعاد فرهنگی اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان هست. سرمایه اجتماعی قابلیت نهفته در روابط افراد جامعه است که باعث انجام امورات جامعه می‌شود و پیش شرط شکل‌گیری آن وجود فضایی است که در آن افراد حضور داشته و روابط اجتماعی بین آن‌ها شکل بگیرد. وقتی در طراحی مجتمع‌های مسکونی ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی و ادراکی به نحو مطلوبی لحاظ شود در آن صورت، ساکنان از زندگی در خانه و مجتمع خود رضایت بیشتری خواهند داشت و هرچه چقدر میزان رضایت از محیطشان بیشتر شود. افراد نسبت به محل زندگی خویش تعلق خاطر و دلبستگی می‌یابند. بنابراین به صورت ناخودآگاه در نگهداری و بهبود

وضعیت محل سکونتشان مشارکت و هماهنگی دارند، نتایج عملی‌شدن مشارکت افراد در مجتمع مسکونی آن است که اصول پایداری که همچون زنجیر به یکدیگر متصل‌اند نیز محقق می‌گردد. در این حالت مردم احساس می‌کنند که جزئی از مجتمع زیستی‌شان هستند؛ احساس مفیدبودن و سودمندی کرده و توانایی‌ها و قابلیت‌هایشان برای مشارکت واقعی در مجتمع تقویت می‌گردد. علاوه بر آن مردم مجتمع را متعلق به خود دانسته و در آن احساس امنیت می‌کنند و شبکه‌های زیادی از ارتباطات متقابل میان افراد شکل می‌گیرد. در نهایت با افزایش ظرفیت مجتمع، انباشت سرمایه اجتماعی همسایگی و دستیابی به توسعه پایدار در ابعاد مختلف آن محقق می‌شود.

نتیجه‌گیری

هدف کلی پژوهش یافتن و دسته‌بندی آن دسته از مؤلفه‌های طراحی بود که در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی برای بانوان مؤثر بوده و توانمندسازی اجتماعی بانوان را ارتقا دهند. باتوجه به مطالعات انجام‌گرفته و نتایج به‌دست‌آمده از دیدگاه متخصصان، ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند و در نهایت با تأثیری که ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی به‌واسطه افزایش قابلیت حضورپذیری و اجتماع‌پذیری فضا و ابعاد ادراکی به‌واسطه تأمین قلمرو امن برای بانوان و عوامل فرهنگی اجتماعی به‌واسطه افزایش سرمایه اجتماعی همسایگی می‌گذارند، می‌توانند توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر و ارتقا دهند. تمامی نتایج به‌دست‌آمده (از دیدگاه متخصصان) تأثیر عوامل طراحی عرصه‌های جمعی مسکونی در ارتقای سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان و در نهایت افزایش توانمندی اجتماعی آنان را تأیید می‌کنند و مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقای مطلوبیت عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی که توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر و ارتقا می‌دهند، اولویت‌بندی و دسته‌بندی شدند (جدول ۸ و نمودار ۶)

بر این اساس، ویژگی‌های فضاهای باز و عرصه‌های جمعی مسکونی با چهار بُعد زیباشناختی - بصری، کالبدی عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی از نگاه متخصصان به‌صورت موارد زیر ارائه می‌گردد:

- ۱- تأمین روشنایی کافی و طراحی نورپردازی مناسب روز و شب (استفاده از نورهای رنگی به‌ویژه رنگ‌های گرم و روشن).
- ۲- افزایش کیفیت نظارت‌پذیری فضا از طریق نصب دوربین‌های مداربسته در کلیه فضاهای باز مجتمع و وجود ساختمان نگهبانی و اشرافیت مناسب آن به فضاها و محوطه‌های داخلی و ورودی مجتمع.
- ۳- ایجاد محصوریت فضایی مطلوب که حس دنجی فضا را ایجاد کند و درعین حال قابل رؤیت باشد (از طریق گیاهان کم‌تراکم، کف‌سازی و موانع فیزیکی) و عدم ایجاد محصوریت شدید به‌واسطه ساختمان‌های بلندمرتبه در فضا که حس خودمانی بودن فضا را کاهش می‌دهد.

۴- افزایش ایمنی محیطی فضاهای باز در مجتمع‌های مسکونی از جمله: در ۱- فضاهای بازی کودکان (انتخاب مصالح مناسب وسایل بازی متناسب با سن و ارگونومی کودکان، جلوگیری از ایجاد گوشه‌های تیز و خشن، کف‌سازی‌های مناسب)؛ به طوری که در نهایت این فضاها قابلیت بازی پذیری برای کودکان داشته باشند
۲- با تفکیک مناسب مسیرهای پیاده و سواره و انتخاب رنگ و جنس مناسب کف و در صورت نیاز نصب دست‌اندازها.

۵- طراحی فضاهایی متنوع مشتمل بر فضاهای سبز با انواع مختلف (چمن، گل، بوته و...) با رعایت رویت پذیری مناسب و استفاده از انواع عناصر طبیعی (آب، چوب، شن و سنگ‌ریزه طبیعی و...) که امکان مکث، ایستادن، قدم‌زدن و نشستن (نیمکت، صندلی) و غیررسمی (لبه‌ها، پله‌ها، چمن و سطوح طبیعی) و رعایت جهت‌گیری مکان‌های نشستن به سمت مناظر و نظارت بر کودکان، فضا را به صورت انعطاف‌پذیری برای استفاده سلايق مختلف بانوان در زمان‌های متفاوت اجتماع‌پذیر خواهد کرد.

۶- طراحی فضاهایی برای رویدادهای خاص مثل جشن‌ها، مراسم و... برای افزایش همبستگی و انسجام ساکنین.

۷- طراحی نقاط کانونی متعدد، گره‌ها (با ایجاد عقب‌نشینی‌هایی در تقاطع پیاده‌راه‌ها برای نشستن یا ایستادن - در اطراف زمین‌های بازی - در اطراف آب‌نماها و فواره‌ها) جهت ایجاد و توسعه تعاملات اجتماعی و گسترش پیوندهای اجتماعی و صمیمیت بانوان.

۸- در دسترس بودن فضاهای تجاری و خدماتی کوچک و فعال در داخل مجتمع و نزدیکی خود مجتمع به کاربری‌های تجاری - خدماتی در سطح محله.

۹- طراحی انواع فضاهای ورزشی که انجام ورزش‌های فردی و گروهی و تفریحات مشترک برای بانوان ممکن شود.

۱۰- مسیرهای پیاده و سواره به صورت مناسب تفکیک شوند تا علاوه بر دسترسی‌پذیری مناسب فضاها امکان پیاده‌روی ایمن برای بانوان فراهم شود.

خلق فضاهایی که امکان لذت‌بردن از تجارب مختلف و انواع فضاهای سبز و عناصر طبیعی را دارا هستند. فضایی که استفاده‌کنندگان آن بتوانند عین لذت‌بردن از زیبایی‌های فصلی از شرایط مختلف جوی در امان بوده و در آن قدم بزنند، تماشا کنند، صحبت کنند، بایستند، نگاه کنند، بخورند، بنشینند، منتظر بمانند. به چشم‌اندازها و دید و منظر متنوع (ایجاد شده از طریق پوشش گیاهی، نورپردازی، تنوع مسیر، اختلاف ارتفاع) اطراف نگاه کنند و این فضاها به صورت فعال (در طول شبانه‌روز) توسط همه کاربران مورد استفاده قرار گیرد. رعایت بهداشت و نظافت محیط با طراحی مناسب مخازن جمع‌آوری زباله و نصب در مکان‌های مناسب جهت جلوگیری از آلودگی‌ها.

فهرست منابع و مآخذ

کتاب‌ها

- بنتلی، ای‌ین؛ ال‌کک، آلن؛ مورین، پال؛ مک‌گلین، سو؛ اسمیت، گراهام. (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخ‌ده، ترجمه: مصطفی بهزادفر، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- پرتوی، پروین و همکاران. (۱۳۹۴). زنان و فضاهای عمومی شهری تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- تیبالدز، فرانسیس. (۱۳۸۵). شهرسازی شهروندگرا، ترجمه: محمد احمدنژاد، تهران: نشر خاک.
- حبیبی، سید محسن. (۱۳۹۰). از شار تا شهر، چاپ ده، تهران: دانشگاه تهران.
- جنگجو، شهرام؛ فرج زاده، علیرضا. (۱۳۹۵). مؤلفه‌های روان‌شناسی محیطی در شهر زنانه‌مدار، همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران.
- جیکوبز، جین. (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شاه‌چراغی، آزاده؛ بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۴). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی، تهران: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران.
- ضیایی، کیوان. (۱۳۸۹). تعیین شاخص‌های توانمندسازی زنان و نیازسنجی منطقه‌ای در زمینه توانمندی آن‌ها در شهر تهران: دفتر مطالعات فرهنگی و اجتماعی شهرداری تهران.
- گل، یان. (۱۳۸۷). زندگی در فضای میان ساختمان‌ها، ترجمه شیما شصتی، (ویرایش اول) تهران: جهاد دانشگاهی.
- لانگه، سارا. (۱۳۷۲). معیارهایی برای تواناسازی زنان، نقش زنان در توسعه، تهران: آگه.
- منصوری، سید امیر. (۱۳۸۸). جزوه درس منظر شهری، دانشگاه تهران: پردیس هنرهای زیبا.
- مدنی پور، علی. (۱۳۹۱). فضاهای عمومی و خصوصی شهر، ترجمه: فرشاد نوریان، تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری.
- وایت، ویلیام. (۲۰۰۹). زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک، ترجمه: میترا حبیبی و محمدهادی غیائی، تهران: انتشارات دانشگاه هنر.

مقالات

- ابادری، یوسف؛ صادقی فسایی، سهیلا؛ حمیدی، نفیسه. (۱۳۸۷). «احساس ناامنی در تجربه زنانه از زندگی روزمره»، پژوهش زنان، ۱، ۱۰۳-۷۵.
- افکاری، محمداسحاق و دیگران. (۱۳۹۲). «بررسی شاخص‌های توانمندی در مقابله با خشونت در زنان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهر گرگان»، دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران (پی‌آورد سلامت) دوره ۷، ۱، ۷۰۱.

- الماسی فر، نینا؛ انصاری، مجتبی. (۱۳۸۹). «بررسی امنیت محیطی در پارک‌های منطقه‌ای به‌عنوان بخشی از فضاهای شهری از دیدگاه زنان بر پایه رویکرد CPTED (مطالعه موردی: پارک ساعی)»، مدیریت شهری، ۲۵، ۳۴-۲۱.
- بمانیان، محمدرضا؛ رفیعیان، مجتبی؛ ضابطیان، الهام. (۱۳۸۷). «امنیت تردد زنان در فضاهای شهری و سنجش مشارکتی آن‌ها در بخش مرکزی شهر تهران»، تحقیقات زنان، ۴، ۵۶-۳۹.
- بهبهانی، سیده زهرا. (۱۳۹۵). «کاربرد روان‌شناسی محیطی در توانمندسازی زنان سرپرست خانوار». همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهرداری تهران.
- ذوقی، مهرنوش. (۱۳۸۸). طراحی فضاهای معماری و شهری باتکیه بر نیازهای زنان، همایش ملی زن و معماری.
- رفیعیان، رضازاده؛ سینایی، احمدوند. (۱۳۸۷). «سنجش شاخص‌های مؤثر در مطلوبیت فضاهای عمومی شهری از منظر گروه‌های خاص اجتماعی»، موردپژوهی میدان نبوت تهران فصلنامه دانشگاه هنر، ۲، ۵۴-۳۷.
- ساعی ارسی، ایرج؛ ولی‌پور، شهربانو. (۱۳۹۱). «شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان جهت مشارکت در توسعه اجتماعی، مطالعه موردی استان لرستان». فصلنامه علوم اجتماعی، ۲، ۱۰۱-۶۸.
- شادی‌طلب، ژاله؛ گرای نژاد، علیرضا. (۱۳۸۳). «فقر زنان سرپرست خانوار»، پژوهش زنان، دوره ۲، ۱.
- شبان، ستاره. (۱۳۹۲). «تحلیل عوامل موفقیت فضاهای جمعی در ارتقای تعاملات اجتماعی در شهر ایرانی-اسلامی»، هشتمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی و توسعه پایدار، مشهد
- شکوری علی، رفعت‌جاه مریم و جعفری، معصومه. (۱۳۸۶). مؤلفه‌های توانمندسازی زنان و تبیین عوامل مؤثر بر آن، پژوهش زنان، شماره ۳، ص ۶
- صادقی فسائی، سهیلا؛ میرحسینی، زهرا. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر بزه دیدگی زنان شهر تهران، زن در توسعه و سیاست»، ۹، ۱، ۳۵-۶۲.
- ضابطیان، الهام؛ بمانیان، محمدرضا؛ رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۹). «بررسی الگوی برنامه‌ریزی کاربری فضاهای شهری مؤثر بر افزایش امنیت زنان: نمونه موردی بخش مرکزی شهر تهران»، فصلنامه علوم اجتماعی، (۴۸)، ۱۰۷-۱۴۷.
- ضرغامی، اسماعیل. (۱۳۸۹). «اصول پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی در شهرهای ایرانی-اسلامی»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۱، ۱، ۱۱۵-۱۰۲.
- علی‌الحسابی، مهران؛ نگارش، نفیسی. (۱۳۸۹). «تجلی فضای جمعی در سکونتگاه‌های روستایی»، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۲، ۴.
- عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۹). «فضاهای عمومی شهر». مجله تخصصی، محیط، منظر، شهر، معماری، شماره ۷، ۱۹-۱۸.
- فراز، مریم؛ نادری‌نسب، معصومه. (۱۳۹۵). «توانمندسازی و مشارکت اجتماعی زنان در فضای زندگی شهری (شناسایی، بررسی موانع و راهکارها)»، همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران.
- قنبری، یوسف؛ انصاری، رحیمی. (۱۳۹۴). «شناسایی و تبیین عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رستم)». پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۱۱، ۱.

Mac Ewen, K. (۲۰۰۷). Ensuring Design Quality through the Planning System
.Retrieved April ۱۸, ۲۰۱۰, from.

The London Plan, Spatial Development Strategy for Greater London. Retrieved April
۲۰, ۲۰۱۲, from www.london.gov.uk/thelondonplan

